

ROMAIN VANLANDSCHOOT

«Kapelaan Verschaeve. Biografie»

Tielt/Gent, Lannoo & Perspectief Uitgaven, 1998, 489 p.

Cyriel Verschaeve (1874-1949) is al langer een eenzaam icoon in het radicaal-flamingantische geschiedenisbeeld. Binnen de extreem-rechtse vleugel van de Vlaamse Beweging neemt de herinnering aan de kapelaan van Alveringem nog een voorname plaats in, maar in de wetenschappelijke geschiedschrijving is zijn demystificatie al lang een voldongen feit. Zowel in diens artistieke als politieke ontwikkeling is een eenheid te vinden die weinig ruimte laat voor misverstanden omtrent de positie van deze priester-dichter. Vrijwel niemand wordt nog bekoord door de gezwollen retoriek die zo kenmerkend is voor Verschaeves omvangrijke literaire oeuvre. Hij bleef daarbij zwaar schatplichtig aan een laat-negentiende-eeuws romanticisme en miste vervolgens de aansluiting met moderne twintigste-eeuwse cultuurstromingen. De biografie van Romain Vanlandschoot stelt daarenboven duidelijk de continuïteit in zijn politieke leef- en denkwereld in het licht. In ideologisch opzicht zou het politieke denken van Verschaeve, met nuances, misschien nog het best omschreven kunnen worden als een prototype van 'clerico-fascisme'.

Verschaeves geloofsbelijdenis in een rechts-radicaal nationalisme is niet onder druk van de Duitse bezetting tot stand gekomen, maar vindt zijn oorsprong in een lange persoonlijke voorgeschiedenis. Nog vóór de Eerste Wereldoorlog droeg Verschaeve bij tot de radicalisering van de Vlaamse Beweging in een uitgesproken nationalistische richting. Vanuit een

romantische tijdsgeest groeiden een katholiek integrisme en volksnationalisme als basisingrediënten van zijn politieke overtuiging. Rond de eeuwwisseling kwam hij onder invloed van een romantisch pan-Germanisme en groeide zijn oriëntatie op de reactionaire kanten van het Duitse cultuurleven, waarbij stilaan het geloof in het bestaan van een ‘Nederduitse cultuurruimte’ (‘van Duinkerke tot Riga’) ontstond. Zijn groeiende anti-Belgicisme en zijn ‘al-Dietsche’ oriëntatie (Vlaanderen, Nederland en blank Zuid-Afrika insluitend) maakten de breuk met de gematigde en democratische flaminganten onafwendbaar. De situatie aan het front en de Duitse nederlaag in 1918 dreven Verschaeve nog verder in radicale richting. Dank zij veelvuldige geschriften en contacten groeide hij uit tot een cultusfiguur die de verzoening tussen priesterschap en radicaal flamingantisme symboliseerde. Dit imago werd één van de vele inspiratiebronnen voor de verdere ontwikkeling van een groot deel van de Vlaamse Beweging in een antiparlementair vaarwater.

Verschaeves verworteling in het radicale Vlaams nationalisme bleek een gunstige voorwaarde te bieden voor een snelle toenadering tot het nationaal-socialisme, nog lang vóór de tweede Duitse bezetting van België. De keuze voor een compromisloze collaboratie was onvermijdelijk. Even onvermijdelijk was het feit dat hij omwille van zijn eerdere ideologische opstelling door de Duitse propaganda tot ‘geestelijke leider van het Vlaamse volk’ zou uitgeroepen worden. Hij geraakte ingesloten in kringen van de DeVlag en de SS, waarbij oorspronkelijke Vlaamsgezindheid minder zwaar doorwoog dan

openlijke steunbetuiging aan het NS-regime. In 1942 publiceerde hij een essay waarin hij de verzoening tussen christendom en nationaal-socialisme bepleitte. Maar vooral trad hij op als advocaat van de anticomunistische ‘kruistocht’ aan het Oostfront. In het kader van de evacuatie van radicale collaborateurs vertrok hij in de zomer van 1944 naar Duitsland. Hij belandde uiteindelijk in het Oostenrijkse Sollbad Hall en werd in 1946 door de Belgische justitie bij verstek ter dood veroordeeld. Zijn veroordeling steunde op zijn symbolische functie en op zijn grote morele verantwoordelijkheid die hij als propagandist voor het nazi-regime op zich had genomen. Verschaeve overleed in 1949 op Oostenrijkse bodem. Zijn stoffelijke resten werden in 1973 door leden van de VMO ontgraven en naar Vlaanderen overgebracht. Voor extreem-rechtse nostalgici blijft het icoon onaangetast.

In zijn recensie van Vanlandschoots boek omschreef Bruno De Wever Verschaeve als een ‘reus op te kleine voeten’ (*Ons Erfdeel*, 1999, jg. 42, 4, p. 162-170). Waarmee hij hulde bracht aan de auteur voor diens ‘demystificatie’ van Verschaeve. De ontmythologisering van de kapelaan van Alveringem wordt samengebond in een (veel te korte) epiloog. Verschaeve wordt erin veroordeeld omdat hij “de zelfstandigheidsdroom (voor Vlaanderen) door een volstrekt af te keuren collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog heeft gecompromitteerd” (p. 412). Tekenend voor zijn politiek denken was de “afwezigheid van een sociaal-economische component bij de maatschappelijke, culturele en politieke ontwikkeling”, alsook “de verengende grenzen van een steeds meer exclusief optredend etnisch

nationalisme” (*idem*). Zijn ijdel streven om een verzoening tot stand te brengen tussen christendom en nationaal-socialisme worden in het boek als “kansloos” en “gevaarlijk” afgedaan.

De demystificatie van Verschaeve ligt in deze minitieuus gereconstrueerde levensloop vervat. Daarin liggen tegelijkertijd de kracht en de zwakte van deze biografie. Het boek leest als een chronologisch-’objectivistisch’ verhaal, waarin een duidelijk conceptueel ‘raamwerk’ ontbreekt. De kritische waarnemingen van de auteur liggen als het ware over het hele boek verspreid, wat de lezer verplicht om de hele studie bladzijde voor bladzijde te lezen ten einde die naar waarde te kunnen schatten. In die zin is het misschien wel een ‘traditionele’ biografie die te weinig oog heeft voor een meer ‘structurele’ benadering. De horizon waarbinnen de ideologische ontwikkeling van Verschaeve wordt beschreven, blijft al bij al beperkt en mist aansluiting bij bredere landelijke, laat staan Europese ontwikkelingslijnen. Van een ‘demystificatie’ verwacht men in feite een vlijmscherpe analyse die dan in een nieuwe interpretatiemodel wordt gegoten. Maar tegelijkertijd kan men argumenteren dat de lezer zelf op basis van deze biografie gemakkelijk tot een ontmythologisering van Verschaeve kan komen. Vanlandschoot heeft daarvoor een voortreffelijk werkinstrument aangereikt. Alsof de auteur gelooft in de oordelende kracht van de beschrijving op zich.

Critici zouden kunnen opwerpen dat de auteur minder dan verwacht aandacht schenkt aan de Tweede Wereldoorlog, de periode waarin Verschaeve zijn meest controversiële rol speelde, en uitgebreid

stil staat bij de jaren rond de Eerste Wereldoorlog en daarna. Dit is een procédé dat wel meer werd uitgetest door apologeten van de collaboratie. Maar daartegen zou men kunnen inbrengen dat juist door deze aanpak de historische verantwoordelijkheid van Verschaeve nog veel sterker in de verf wordt gezet. Zijn houding tijdens de nazi-bezetting was geen door omstandigheden opgedrongen opportunisme, maar de logische consequentie van een langzaam gegroeide wereldbeschouwing waarvan de wortels in een verdere biografische voorgeschiedenis lagen.

De beeldvorming over Verschaeve is lange tijd ondergedompeld geweest in de mythevorming door generaties ‘Verschaevianen’, die aan hun voorman een intellectuele dimensie wilden meegeven die hij niet verdiende. De Verschaevherdenking is een voorbeeld van ‘geschiedschrijving’, waarin de *studie* van een historische figuur dekmantel wordt voor een *apologie* van de betrokkene. Een dergelijke operatie kan de tand des tijds echter niet doorstaan. Aan het leven en werk van Verschaeve is al heel wat onderzoek gewijd door vorsers die dicht –te dicht – bij hun onderzoeksthema stonden. Romain Vanlandschoot kent dit milieu van binnenuit. Hij is er zelf de initiator van, als redacteur en auteur van verschillende studies met betrekking tot Verschaeve, zoals de jaarboeken *Verschaeviana* of de uitgave van diens *Oorlogsgedenkschriften*. Een dergelijke betrokkenheid houdt het gevaar van partijdigheid in, maar geeft ook kansen omwille van de ongeëvenaarde vertrouwdheid met historische bronnen en literatuur. Vanlandschoot is een ‘Verschaeviaan’ die

de overgang heeft gemaakt van ‘betrokken’
naar ‘afstandelijke’ geschiedschrijving.

Georgi Verbeek

1 Verschenen in het Frans onder de titel *Le roi Baudouin. Une vie – une époque*, Brussel, Crédit communal/Racine, 1998, 287 p.